דער קיעווער כורבנ

דאָס דערציילט איינער פונ די געראטעוועטע מיכל טאנקלעווסקי

אינ ייִדישנ אנטיפאשיסטישנ קאָמיטעט איז אריינגעקומענ א מיטלוווּקסיקער באָרדיקער מענטש אונ זיך פאָרגעשטעלט:
— טאנקלעווסקי, מיכל הייס איך. איך בינ ערשט דעמ אנדערנ כוידעש פונ יענער זייט, פונ דער אָקופּירטער אוקראינע. קנאפּע 19 כאָדאָשימ אָפּגעוועגנ בא די מערדערס. דורכגעמאכט 1900 קילאָמעטער צופוס. איצט פאָר איך קיינ אלמא-אטא, אהינ האָט זיך עוואקוירט מיינ מישפּאָכע. כ'האָב זיך אָפּגעשטעלט אפ א טאָג אינ קויבישעוו, דערציילנ דעמ ייִדישנ אנטיפאשיסטישנ קאָמיטעט פונ די דייטש'שע רעציכעס אפ ייִדנ, זאָל די וועלט וויסנ. עפּשער וועסט ניט אפ אזוי-פיל די וועלט . . .

די לעבעדיקע האָבנ מעקאנע געווענ די טויטע

ווענ דער אריינגעקומענער זאָל זיך צו אונדז ניט געווענ ווענדנ אפ ייִדיש, וואָלט נישט איינגעפאלנ, אז ער איז א ייִד. אויסערלעכ איז ער געווענ ענלעכ אפ אנ אוקראַיִנישנ פויער פונ טיפ וואָלינ. זעט אויס בא די פופציקער. אפ דער לינקער באק בא אימ א טיפער נאָכ ניט פארצויגענער שניט.

— פונ קיעוו בינ איכ, — האָט ער דערציילט, — א געבוירענער א קיעווער. אנ אָנגעשטעלטער אפ דער אייזנבאנ. דער טאטע מיינער, יוסעפ, האָט אלע זיינע יאָרנ אויכ געארבעט אפ דער אייזנבאנ. געוווינט האָבנ מיר אפ פאָדאָל, ווערכני-וואל 13.

ער איז א רעגע געבליבנ שטיל.

— ס'איז מיר זייער שווער צו ריידנ, — האָט ער אינ א ווײַלע ארומ זיכ אָנגערופנ, — די וווּנד איז נאָכ פריש. נאָר באלד איך בינ צו אייך געקומענ, וועל איך זיך שוינ שטארקנ. — אונ מיכל טאנקלעווסקי האָט אונדז דערציילט פאָלגנדיקס:

— ניינ טעג איידער די באזאָלאָנימ האָבנ פארכאפּט קיעוו, האָב איך מיינ פאמיליע, א פרוי מיט דריי קינדערלעך, אָפּגעשיקט קיינ בריאנסק. איך אליינ, די ברידער מיינע, די שוועסטער האָבנ זיך פארהאלטנ אינ שטאָט, ווייל אונדזער טאטע, א 72-יאָריקער זאָקנ, איז דאנ געלעגנ צו בעט. דעמ 17-טנ סענטיאבער, ווענ די דייטשנ זיינענ שוינ געווענ נאָענט פונ שטאָט, האָט דער טויט-קראנקער פאָטער זיך אופגעהויבנ פונעמ געלעגער אונ איך בינ מיט אימ צופוס אוועק קיינ דארניצע. דאָרטנ האָבנ מיר געטראָפנ הונדערטער ייִדישע מישפּאָכעס, וועלכע האָבנ ניט באוויזנ זיך עוואקוירנ. שפּעטער מיט צוויי טעג זיינענ שוינ די דייטשנ געווענ אינ דארניצע. וויפל ייִדנ ס'זיינענ דאָרטנ געווענ, האָט מענ צונויפגעטריבנ אפ א פעלד, ארומגעצוימט פונ אלע זייטנ מיט שטעכיקנ דראָט. צוזאמענ מיט אונדז האָט מענ אהינ פארטריבנ פיל געפאנגענע, שווער-פארוווּנ... מאָל געגעבנ עסנ: א ריפּטל ברויט, שווארצ, ווי די ערד, אונ א שטיקל הערינג. פונ הונגער אונ פונ דאָרשט זיינענ יעדנ טאָג צענדליקער אויסגעשטאָרבנ. די טויטע האָט קיינער ניט צוגעקליבנ. מיר, די לעבעדיקע, האָבנ מעקאנע געווענ די טויטע. איך מיט נאָכ צוויי רוסישע כאווײרימ האָבנ זיך צונויפגערעדט אנטלויפנ. איינמאָל א באנאכט זיינענ מיר ארויסגעקראָכנ פונ אונטערנ שטעכיקנ דראָט אונ זיך געלאָזט לויפנ. די פאשיסטישע וואכ האָט געעפנט אפ אונדז א פייער. ביידע כאווײרימ מיינע האָט מענ געהארגעט. איך בינ צופעליק ניצל געוואָרנ. געווענ בינ איך אָנגעטאָנ, ווי אלע אינ לאגער, אינ הוילנ אונטערוועש, באָרוועס. א לעבעדיקער מעס. דורכ הינטערהויפנ אונ גערטנער האָב איך זיך דערקליבנ קיינ קיעוו.

די שכיטע אפנ לוקיאנאָווקער בייסוילעמ

אפ יוראָווסקע גאס האָט געוווינט מיינער א גוט-באקאנטער רוסישער ארבעטער ב. ער האָט מיך אופגענומענ, ווי אנ אייגענעמ, געגעבנ עסנ, א מאלבעש אונ דערציילט מיר, וואָס אינ שטאָט קומט פאָר. „קרעשטשאטיק איז כאָרעוו, געבליבנ גאנצ איז אינ מויער — דאָס הויז פונ דער געוועזענער דומע. פונ ניקאָלאיעווער אונ פראָרעזנאיא גאסנ האָבנ די פאשיסטנ געמאכט אש. נאָכדעמ, ווי די פארטיזאנער האָבנ אופגעריסנ דעמ האָטעל „קאָנטינענטאל", ווו ס'זיינענ אומגעקומענ פיל דייטשנ, האָט מענ אפ אלע גאסנ פונ שטאָט אויפגעשטעלט טליִעס.

... פונ קוילנוואַרפערס. אינ משעכ פונ דריי טעג האָט מענ אויסגעהארגעט 56 טויזנט ייִדנ. די ניט דערקוילעטע, די פארוווּנדעטע האָט מענ לעבעדיקערהייד באגראָבנ. דער טיפער ראָוו איז געוואָרנ פול. דריי טעג האָט זיך געטראָגנ פונ לוקיאנאָווקער זייט די שיסערייַ; דער פארטויבטער געברומ פונ די שטארבנדיקע. דריי טעג...

דעמ 30-טנ סענטיאבער איז ארויס א נייער באפעל: ווער ס'האָט בא זיך אויסבאהאלטנ א ייִדנ, וועט געשאָסנ ווערנ; דער, וואָס וועט אויסגעבנ א ייִדנ, באקומט א לוינ — הונדערט דייטשישע מארק. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוווּסט, האָבנ פיל רוסנ אונ אוקראַיִנער אויסבאהאלטנ בא זיך ייִדישע קינדער. איבער דער שטאָט איז אוועק א סעדרע אונטערזוכונגענ. די פאשיסטנ האָבנ קיינ איינ שטוב ניט דורכגעלאָזנ.

אינעמ געפנעמ אפ דער קירילאָווקע

בלייבנ לענגער אינ קיעוו איז געוואָרנ געפערלעכ. אינ די ערשטע טעג אָקטיאבער האָב איך פארלאָזט מיינ היימ-שטאָט אונ בינ אוועק נאָווענאד. אפנ וועג, ניט ווייט פונ קיעוו, האָט מיך פארהאלטנ א דייטשישער פאטרול אונ געפאָדערט פונ מיר דאָקומענטנ. קיינ דאָקומענטנ האָב איך ניט געהאט.

— ביסט א פארטיזאנ! — האָט ער אויסגעשריענ אונ מיך גענומענ שלאָגנ מאקעס-רעצעכ. נאָכדעמ, ווי ער האָט מיך אויסגעשלאָגנ, האָט ער מיך אָפּגעפירט אינ קאָמענ...

... אפנ 10-טנ צי 11-טנ מעסלעס האָט מענ פונ לאגער אָפּגעקליבנ א גרויסע גרופּע מענטשנ. איך בינ אויכ געווענ צווישנ די אָפּגעקליבענע. מע האָט אונדז אוועקגעטריבנ צומ לוקיאנאָווקער ראָוו. מיר זיינענ געבליבנ שטיינ דערשיטערטע. פונ אונטער דער פרישער ערד האָבנ געפלייצט בלוטיקע ריטשקעס. דאָס בלוט פונ די טויזנטער דערמאָרדעטע ייִדנ האָט געפלייצט, אופגעוויירנ פונ די רענגס, ארויסגעשריגנ פונ אונטער דער ערד. איך בינ גראָ געוואָרנ יענעמ פרימאָרגנ, צוקוקנדיק דאָס שרעקלעכע בילד.

— פארשיטנ דאָס פארשאָלטענע ייִדישע בלוט! — האָט אונדז באפוילנ דער אָפיצער.

צוויי מעסלעס נאָכאנאנד האָבנ מיר געארבעט. איך האָב געבעטנ אפ זיך דעמ טויט, עטלעכע מאָל געכאלעשט, נאָר מיינע כאווײרימ האָבנ מיך אָפּגעמונטערט אונ איך האָב ווייטער געארבעט.

אוקראינע אינ פייַנ

א גאנצנ ווינטער האָט מענ אונדז אָפּגעהאלטנ אינ לאגער אונטערנ פרייַענ הימל. פארנ ווינטער זיינענ טויזנטער אויסגעשטאָרבנ פונ קעלט, פונ הונגער אונ קרענק. די, וואָס זיינענ געבליבנ לעבנ, האָט מענ אָנהויב פרילינג אָפּגעשיקט אינ די דערפער אפ ארבעט. צו יענער צייט בינ איך געווענ באוואקסנ מיט א גרויסער באָרד אונ אלע האָבנ מיר גערופנ „זיידע", כאָטש אלט בינ איך אינגאנצנ 32 יאָר. אינ דאָרפ האָב איך שווער אונ ביטער געארבעט. אָפּגעארבעט אזוי א פּאָר כאָדאָשימ, האָב איך זיך באמ סטאראָסטע אָפּגעבעטנ „צו זיך אהיימ". כ'האָב אימ הערבייַ אָנגערופנ א נאָמענ פונ א נאָענטנ דאָרפ. דאָס זעלבע האָב איך נאָכדעמ געזאָגט אינ צווייטנ דאָרפ: זיכ אויסגעבעטנ, מע זאָל מיך לאָזנ ווייטער „צו זיך אהיימ". אזוי האָב איך געוואנדערט איבער דער פארפייַניקטער אוקראַיִנישער ערד. א דאָקומענט האָב איך געהאט אפנ נאָמענ ...

אונדז דערציילט פּאָלגנדיקס.

— ניַין טעג איידער די גאזלאָנים האָבן פארכאפּט קיעוו, האָב איך מיין פאמיליע, א פרוי מיט דריי קינדערלעך, אָפּגעשיקט קיין בריאנסק. איך אליין, די ברידער מיינע, די שוועסטער האָבן זיך פארהאלטן אין שטאָט, ווייל אונדזער טאטע, א 72-יאָריקער זאָקן, איז דאן געלעגן צו בעט. דעם 17-טן סענטיאבער, ווען די דײַטשן זיינען שוין געווען נאָענט פון שטאָט, האָט דער טויט-קראנקער פאָטער זיך אויפגעהויבן פונעם געלעגער און איך בין מיט אים צופוס אוועק קיין דארניצע. דאָרטן האָבן מיר געטראָפן הונדערטער יידישע מישפּאָכעס, וועלכע האָבן ניט באוויזן זיך עוואקויִרן. שפּעטער מיט צוויי טעג זײַנען שוין די דײַטשן געווען אין דארניצע. וויפל יידן ס'זיינען דאָרטן געווען האָט מען צונויפגעטריבן אף א פעלד, ארומגעצוימט פון אלע זײַטן מיט שטעכיקן דראָט. צוזאמען מיט אונדז האָט מען אהין פארטריבן פיל געפאנגענע, שווער-פארווונ-דעטע רויטארמייער און פרידלעכע איינוווינער.

דעם צווייטן טאָג אינדערפרי, דעם 20-טן סענטיאבער, האָט מען אלע יידן ביז איי-נעם און אפילע קריסטן, אויב זיי זיינען געווען עטוואָס ענלעך אף יידן, ארויסגע-פירט פון לאגער, זיי אויסגעטאָן אָדעם-נא-קעט און געהייסן זיי גראָבן פאר זיך א קייווער. פאר אונדזערע אויגן האָבן די מערדערס זיי צעשאָסן פון אווטאָמאטן. צווישן די געהארגעטע איז אויך געווען מיין 72-יאָריקער טאטע. איך בין געבליבן לעבן נאָר דערפאר, ווייל, ווי איר זעט, בין איך ניט ענלעך אף קיין יידן. עמעס, דאָס לעבן איז מיר דעמאלט ניט ניכע געווען.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן! דער הימל האָט זיך געשפּאלטן פונעם געיאָמער פון די מאמעס, פונעם געוויין פון די קינדער, וועלכע מע האָט לעבעדיקערהייד געוואָרפן אין דער אָפענער גרוב. פיל פון אונדז, וועלכע האָבן זיך געפונען פארשפּארט אין לאגער, האָבן זיך געריסן פון זינען, צו-זעענדיק די שרעקלעכע שכיטע.

זעקס טעג נאָכאנאנד האָט זיך געצויגן די פּײַן אינעם דארניצער לאגער פאר קריגס-געפאנגענע, כאָטש דאָרטן האָבן זיך מערסטנ-טייל געפונען פרידלעכע סאָוועטישע בירגער. פאר דער וואָך צײַט האָט מען אונדז איינ א פּײַער. ביידע כאווײרים מיינע האָט מען געהארגעט. איך בין צופעליק ניצל געוואָרן. געווען בין איך אָנגעטאָן, ווי אלע אין לא-גער, אין הוילן אונטערוועש, באָרוועס. א לעבעדיקער מעס. דורך הינטערהויפן און גערטנער האָב איך זיך דערקליבן קיין קיעוו.

די שכיטע אפן לוקיאנאָווקער בייסוילעם

אף יוראָווסקע גאס האָט געוווינט מיינער א גוט-באקאנטער רוסישער ארבעטער ב. ער האָט מיך אויפגענומען, ווי אן אייגענעם, געגעבן עסן, א מאלבעש און דערציילט מיר, וואָס אין שטאָט קומט פאָר. „קרעש-טשאטיק איז כאָרעוו, געבליבן גאנץ איז איינ מויער—דאָס הויז פון דער געוועזענער דומע. פון ניקאָלאַיעווער און פּראָרעזנאיא גאסן האָבן די פאשיסטן געמאכט אש. נאָכ-דעם, ווי די פארטיזאנער האָבן אופגעריסן דעם האָטעל „קאָנטינענטאל", ווו ס'זיינען אומגעקומען פיל דײַטשן, האָט מען אף אלע גאסן פון שטאָט אוועקגעשטעלט טליִעס.

אינ א סאָף סענטיאבער-טאָג אינדערפרי איז אינ שטאָט צעקלעפּט געוואָרן א באפעל פון דער דײַטשישער קאָמענדאנטור: אינ משעכ פון דריי טעג דארפן אלע יידן פון שטאָט זיך צונויפקלײַבן אף דער לוקיאנאָוו-קע, אינ ראיאָן פון יידישן בייסוילעם.

דריי טעג איז אינ קיעוו געווען אן איימע. איך בין געשטאנען אין אן אונ-טערהויף אף קאָסטיאָלנע גאס און מיינע אויגן האָבן צוגעזען, ווי טויזנטער און טויזנטער יידן,—זקיינים, פרויען, קינדער, קראנ-קע פון שפּיטאָלן האָבן זיך געשלעפּט אין זיער לעצטן וועג פון דער שטאָט צום בייסאלמען. מיין ברודער לייב איז געגאנ-גען מיט דער שרעקלעכער לעווײַע, זיין פרוי ריווע מיט א צוילינג אף די הענט, איר בלינדער טאטע—אונדזער מעכוטן שאפּירא.

אסאך רוסישע און אוקראַינישע שכיי-נים און פרײַנט האָבן באגלייט די יידן. זייערע אויגן זיינען געווען געשוואָלן פון טרערן, די פּענעמער שווארץ, נאָר מע האָט זיי צוגעלאָזט ביז וולאדימירער בערגל און דאָרטן זיי פארהאלטן. און די יידן האָט מען געטריבן ווײַטער. אפן לוקיאנאָווקער בייסוי-לעם האָט מען די יידן אויסגעטאָן ביזן העמד און צוגעפירט צום טיפן לוקיאנאָווקער ראָוו. באם ראנד האָט מען גענומען שיסן אף זיי ווערן; דער, וואָס וועט אויסגעבן א יידן, באקומט א לויב—הונדערט דײַטשישע מארק. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוווּסט, האָבן פיל רוסן און אוקראַינער אויסבאהאלטן בא זיך יידישע קינדער. איבער דער שטאָט איז אוועק א סעדרע אונטערזוכונגען. די פא-שיסטן האָבן קיין איינ שטוב ניט דורכ-געלאָזן.

אינעם געטעט אף דער קירילאָווקע

בלייבן לענגער אין קיעוו איז געוואָרן געפערלעך. אינ די ערשטע טעג אָקטיאבער האָב איך פארלאָזט מיין הײם-שטאָט און בין אוועק נאָווענאד. אפן וועג, ניט ווייט פון קיעוו, האָט מיך פארהאלטן א דײַטשישער פאטרול און געפאָדערט פון מיר דאָקומענטן. קיין דאָקומענט האָב איך ניט געהאט.

— ביסט א פארטיזאן! — האָט ער אויס-געשריען און מיך גענומען שלאָגן מאקעס-רעצעך. נאָכדעם, ווי ער האָט מיך אויסגע-טאָן, האָט ער מיך אָפּגעפירט אינ קאָמענ-דאנטור. דאָרט האָט מען מיך ווידער גע-שלאָגן און א צעמיטעסטן אָפּגעשיקט צוריק קיין קיעוו אינ קאנצלאגער אף דער קירי-לאָווקע. אינ לאגער האָבן זיך געפונען קריגסגעפאנגענע און פרידלעכע בירגער, אפילע פרויען מיט קינדער.

ס'האָבן זיך אָנגעהויבן רעגנס, די ער-שטע הארבסטיקע רעגנס. גאנצענע טעג האָבן מיר זיך געוויקעט אינדרויסן. אף באנאכט האָט מען אונדז אלעמען פארטריבן אין די באראקעס. אינ א באראק, וווּהין סיהאָט געקאָנט ארײַן קוים א הונדערט מענטשן, האָט מען ארײַנגעשטופּט ביז 500 און ביז 600. מיר זיינען געשטאנען קעפּ אף קעפּ. אלע טאָג האָט מען געבראכט אין לאגער אלץ נייע און נייע פארטיעס. און אוויוווי ס'איז שוין קיין אָרט ניט געווען, האָבן די דײַטשן אלעמאָל געעפנט א פּײַער פון די קוילנוואַרפערס אף די פאָדערשטע רייען. וואָס עס האָט זיך דעמלט אָפּגעטאָן, קענט איר זיך אליינ פאָרשטעלן. מע איז איינער דעם אנדערנ געקראָכן אפן קאָפּ. די פאָ-דערשטע האָבן געשפּארט די הינטערשטע, דערשטיקט אף טויט. אונטער יעדן לעבעדיקן מענטשן האָבן זיך געפונען צענדליקער דער-שאָסענע און דערקוועטשטע. די טויטע האָט קיינער ניט אופגעקליבן, איינ געמיש...

אוקראַינע און ...

א גאנצן ווינטער האָט מען אונדז אָפּ-געהאלטן אינ לאגער אונטערן פרײַען הימל. פארן ווינטער זייגען טויזנטער אויסגעשטאָרבן פון קעלט, פון הונגער און קרענק. די וואָס זיינען געבליבן לעבן, האָט מען אָנ-הויב פרילינג אָפּגעשיקט אין די דערפער אף ארבעט. צו יענער צייט בין איך געווען בא-וואקסן מיט א גרויסער גרויער באָרד און אלע האָבן מיך גערופן „זיידע", כאָטש אלט בין איך אינגאנצן 32 יאָר. אין דאָרף האָב איך שווער און ביטער געארבעט. אָפּגעאר-בעט אזוי א פּאָר כאָדאָשים, האָב איך זיך באם סטאראָסטע אָפּגעבעטן „צו זיך אהיים". כ'האָב אים הערבײַ אָנגערופן א נאָמען פון א נאָענטן דאָרף. דאָס זעלבע האָב איך נאָכדעם געזאָגט אין צווייטן דאָרף: זיך אויסגעבעטן, מע זאָל מיך לאָזן ווײַטער „צו זיך אהיים". אזוי האָב איך געוואנדערט אי-בער דער פארפּײַניקטער אוקראַינישער ערד. א דאָקומענט האָב איך געהאט אפן נאָמען פון איוואן אלעקסייעוויטש צינזא. כ'האָב אים געפונען אפן וועג בא א געהארגעטן פויער.

כ'האָב צוגעזען די ליידן פון דער דאָר-פישער באפעלקערונג. די דײַטשן האָבן אלעמען באראבעוועט, באגאזלט. די יינגערע מענטשן האָבן זיי פארשיקט קיין דײַטשלאנד אף קאטאָרגע. פאר דער מינדסטער „זינד" האָט מען געהאנגען. קימאט אין אלע דער-פער, האָב איך געזען טליִעס.

סאָף יאנואר, נאָכדעם, ווי איך האָב דורכגעמאכט צופוס בא 1900 קילאָמעטער, בין איך אָנגעקומען אין א דערפל ניט ווייט פון סטארי-אָסקאָל. קעדיי בלײַבן נעכטיקן, האָב איך זיך געמוזט מעלדן צום סטאראָסטע. באם סטאראָסטע האָב איך געטראָפן שיקערע עטלעכע דײַטשישע אָפיצערן.

— א פארטיזאן?! — און ווי ווילדע בהײמעס האָבן זיי זיך ארומגעוואָרפן אף מיר. איר זעט דעם שניט אף מיין באק — דאָס איז א זיכער פון יענער נאכט.

— שיסן! — האָט דער אָפיצער באפוילן, און מע האָט מיך א צעכלויטיקטן ארײַנגע-וואָרפן אינ א גאסן, פינצטערן קעלער, ווו עס האָבן זיך געפונען עטלעכע פויערים.

אף מאָרגן האָבן אונדזערע שלאכטלײַט באפרײַט דאָס דאָרף און אונדז געראטעוועט פון זיכערן טויט.

לעצטנ...
מעטאָר פ...
פלאנען. ו...
בריוו פו...
די דערפ...
אויסגעטאָ...

איינ...

אף דע...
לאָטאָוו־או...
ריירט אפן...
אב עוואק...
האָט זיך...
פריַוויליק...
בעטן אין...
מען אינ...
געהאט קי...
קוילנ־שא...
אזוי גוט...
אז אפן ז...
גלײַכט מי...
טאָר און...
ארויסגערו...
סטאכאנאָ...
פיר נאָרם...

אף...

א גרוי...
זיי־קאמפּא...
קער איבו...
איסאק גאָ...
פעלדער פ...
אלמא־אטא...
טאר ווייצ...
אינ דרײַ...
איסאק...
לערנט אי...
איז אורע...
מילכאָמע.
זיך הײלנ...
דיק, געעו...
ער איינפו...
ראיאָן.

א...

די מיי...
א מאָטער...
פרילינג פ...
אף זייער...
טשאפּאיע...
אף 60 פ...
באם נ...
ראָזע וואָ...
פון מארז...
באק־פלאנ...
טאבאק וו...
זע וואָלט...
מאָל אזוי...

באָריס וואָלבע

מאַקסים גאָרקי און דאָס יידישע פאָלק

נידערטרעכטיקייט און פאלשקייט אין אונדזער לעבן. מיט אָט דער איבערצייגונג בין איך געקומען אינ דער וועלט און מיט איר וועל...

דעם...
העסלע...
134 אינ...